Arhitekts

Gunārs Jansons (1928 – 2013) un Turaidas pils atjaunošana

Vecāki

“Esmu rīdzinieks, bet man ir kurzemnieka sirds”

G. Jansons

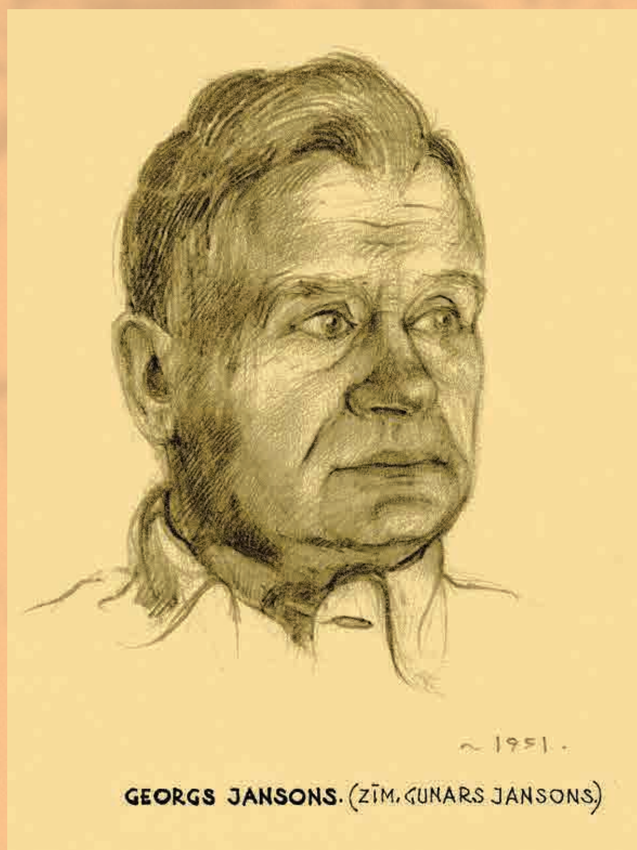

Tēvs Georgs Jansons (1886–1953) – dzimis Cīravā Kurzemē, Pirmajā pasaules karā krievu armijas kavalērijas jaunākais virsnieks, pēc kara Rīgā strādāja par kantoristu P. Bērziņa elektrotehniskajā uzņēmumā.
Zīmējis Gunārs Jansons. 1951

Māte Emīlija Jansone (1891–1971) – cēlusies no mazvāciešiem – Jelgavas amatniekiem, mājsaimniece.
Gunāra Jansona akvarelis. 1953

Skats uz Vecrīgu ar Melngalvju nama un Pēterbaznīcas drupām. Foto no Gunāra Jansona ģimenes albuma, 1941. gada jūlijā vai vēlāk

Profesijas izvēle

“[1941. gada jūlija sākumā] devāmies mājup – atkal garām Melngalvju nama un Rātsnama drupām un drausmīgajam tukšumam Pētertorņa vietā, un vienu varu apgalvot droši – tieši tajā dienā manā apziņā dzima tāda kā restaurēšanas dziņa un svēta pārliecība: postam un iznīcībai par spīti, viss jāatjauno ... “

No Gunāra Jansona grāmatas “Savas dzīves piemiņai” (2017)

Gunārs Jansons – senās arhitektūras pētnieks un restaurācijas projektētājs

Studijas un galvenā darba vieta

1948 – 1954 – Latvijas PSR Valsts universitātes Arhitektūras fakultāte
1958 – 1993 – arhitekts – projektētājs restaurācijas jomā, strādāja ēkā "Trīs brāļi" Rīgā, Mazajā Pils ielā 17/19. Iestādei vairākkārt mainīti nosaukumi:

1958 –1965 – Latvijas PSR Ministru Padomes Arhitektūras pārvaldes Zinātniskās restaurēšanas darbnīca

no 1965 – Latvijas PSR Ministru Padomes Zinātniskās restaurēšanas projektēšanas konstruktoru birojs

no 1976 – Latvijas PSR Kultūras ministrijas Kultūras pieminekļu restaurēšanas projektēšanas kantoris

1988 –1993 – Kultūras ministrijas Restaurācijas institūts

Nozīmīgākie restaurētie arhitektūras pieminekļi

1958–1960 – vairākas dzīvojamās ēkas Vecrīgā
1960 – celtņu komplekss Rīgā, Laipu ielā 8 un Šķūņu ielā 9 (bijušā Franciskāņu klostera teritorija un Katrīnas baznīca)
1961-1975 – Ikšķiles pils un baznīcas drupu arhitektoniskā izpēte un konservācija
1963 – Bloka muižiņas ansamblis Rīgā
1965 – bijusī Lielās Ģildes Minsteres istaba Rīgā
1965 – Ainažu jūrskolas memoriālais muzejs
60. un 70. gados – vairākas koka ēkas Kuldīgā un Jelgavā
1973 – Jukuma Vācieša memoriālā māja Jaunlutriņos
1968–1969, 1992–1993 – Rīgas Melngalvju nama arhitektūrvēsturiska izpēte un kompleksā atjaunošanas projekta izstrāde (līdzautors arhitekts Gunārs Zirnis)
1970–1999 – Rīgas arheoloģiskajos izrakumos atsegto viduslaiku ēku būvizpēte un rekonstrukcijas zīmējumi
1968–1990 – Turaidas pils arhitektūrvēsturiska izpēte un rekonstruktīvās restaurācijas projekti

Publicētās grāmatas

1982

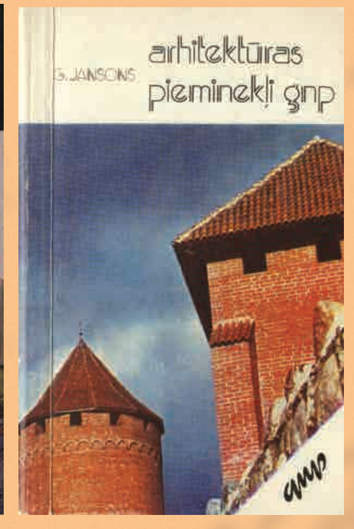

1987

2004

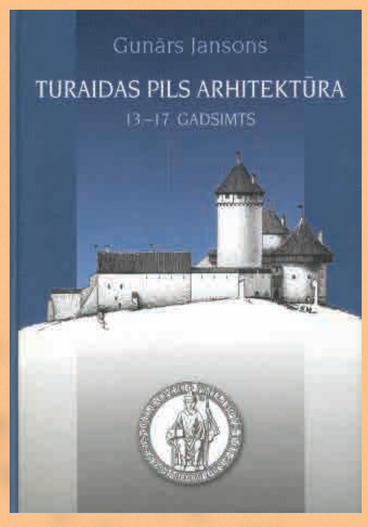

2007

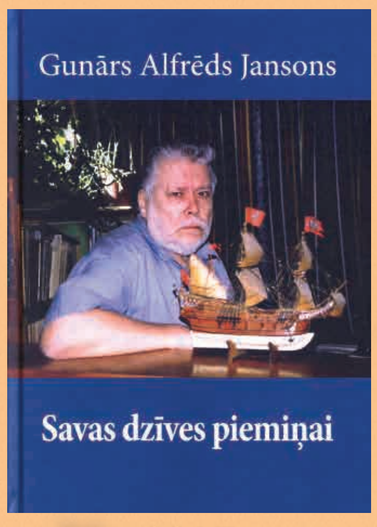

2017

Turaidas pilsdrupu uzmērošana 1959. gadā

Pagalma rietumdaļas celtņu drupas restaurācijas laikā. Restaurācijas projekta autors arhitekts Gunārs Zirnis, uzmērošanā piedalījās Gunārs Jansons. Nezināma autora foto. 20. gadsimta 50. gadi

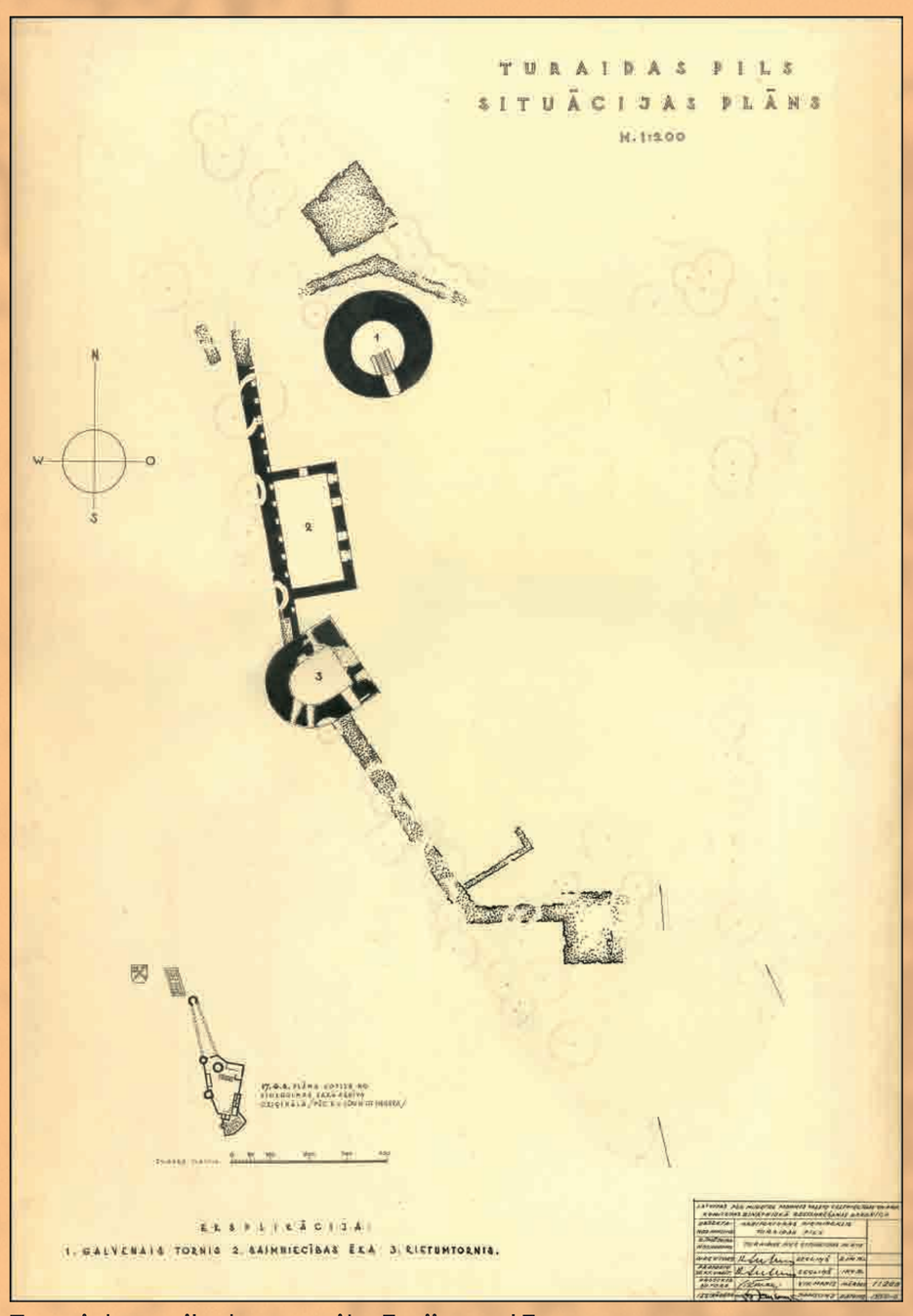

Turaidas pilsdrupu situācijas plāns.
Uzmērojis Gunārs Jansons. 1959

Restaurācija, rekonstrukcija, konservācija

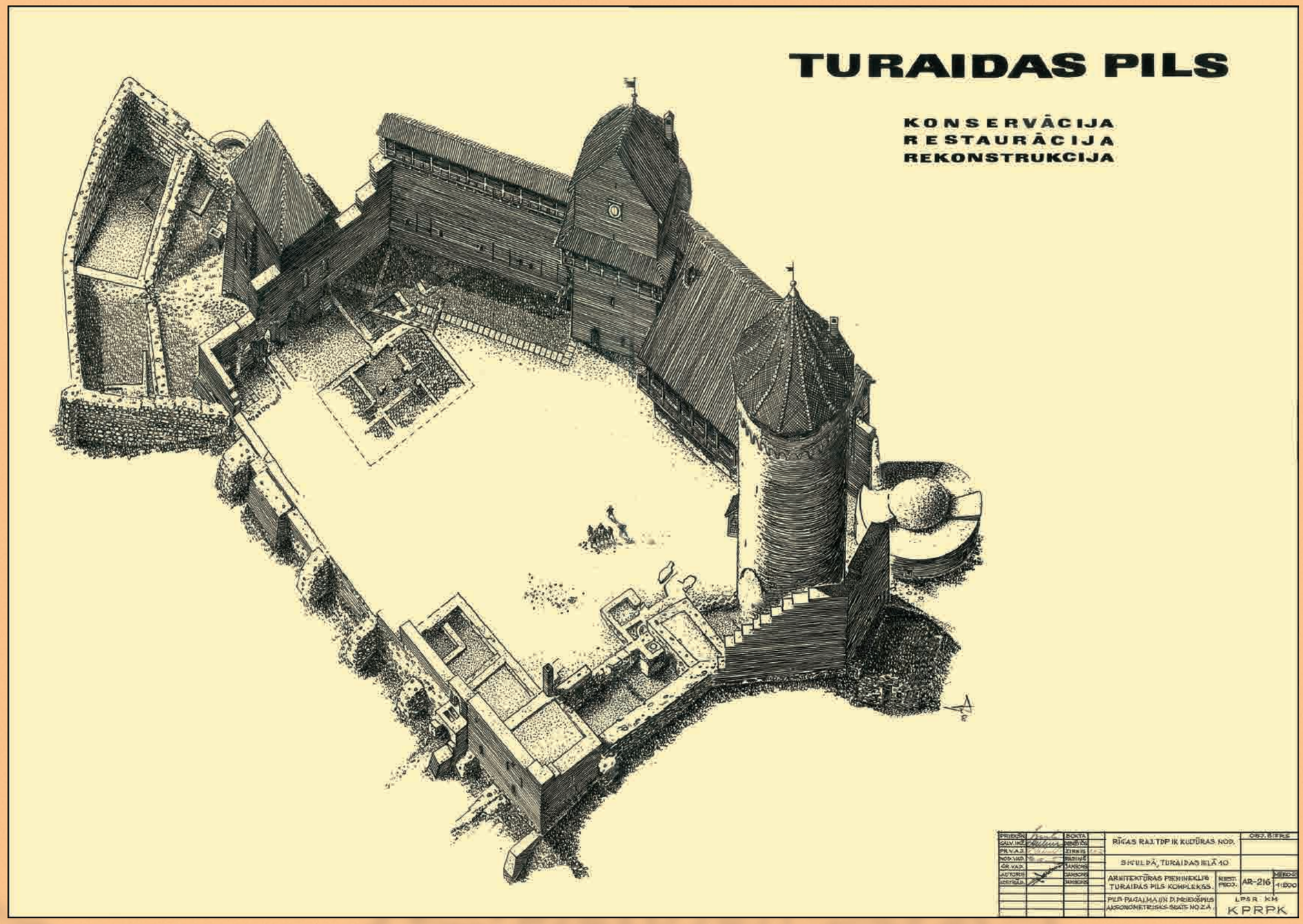

Turaidas pils centrālās daļas un dienvidu priekšpils rekonstruktīvā restaurācija un konservācija. Zīmējis Gunārs Jansons. 20. gadsimta 80. gadu sākums

Gunārs Jansons – Turaidas pils atjaunošanas projekta autors no 1968. līdz 1990. gadam

- veicis esošo virszemes mūru uzmērojumus – zīmēti celtņu plāni, sienu notinumi, mūru virsskati, griezumi;
- kopš 1976. gada veicis arheoloģiskajos izrakumos atsegto mūru palieku uzmērošanu;
- izstrādājis detaļu zīmējumus (šaujamlūkas, durvju ailas, atrastos būvkalumus u.c.);
- izstrādājis restaurācijas un rekonstrukcijas projektus celtnēm un to daļām (lielais pusapaļais tornis; dienvidu korpuss, rietumu aizsargmūris, galvenā pagalma ziemeļaustrumu stūra ēkas apakšstāvi; pagalma austrumu malas ēku pamatu konservācija u.c.);
- devis savu skatījumu uz Turaidas pils arhitektūras attīstību 13.–16. gs., izstrādājot grafiskas rekonstrukcijas un 2007. gadā publicējot grāmatu „Turaidas pils arhitektūra, 13.–17. gadsimts"

Rekonstruktīvā restaurācija

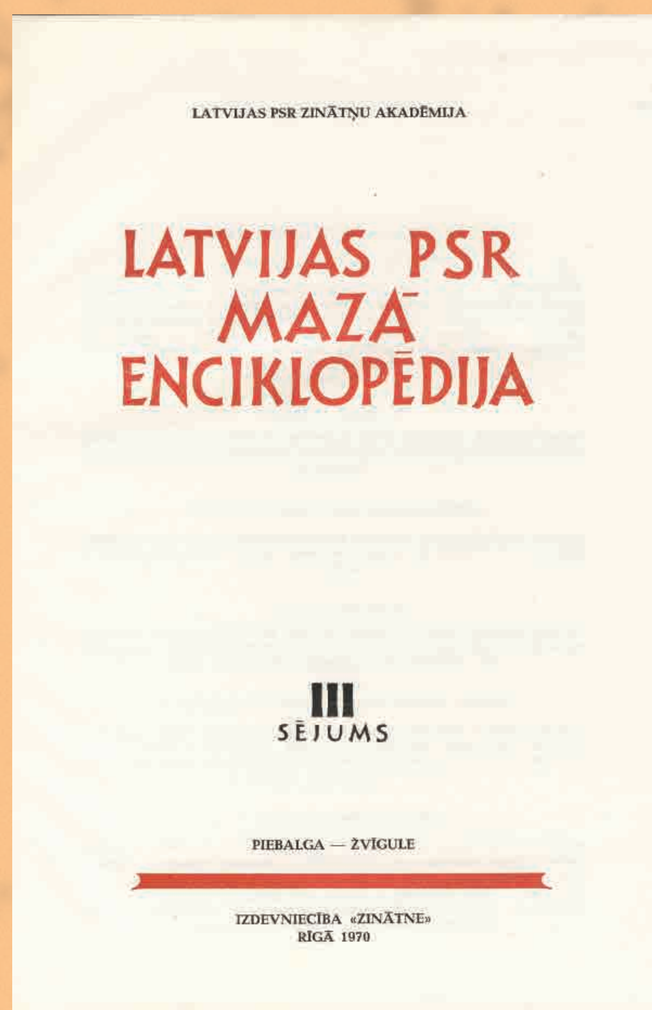
LATVIJAS PSR ZINĀTŅU AKADĒMIJA

LATVIJAS PSR MAZĀ ENCIKLOPĒDIJA

III SĒJUMS

PIEBALGA — ŽVĪGULE

IZDEVNIECĪBA «ZINĀTNE» RĪGĀ 1970

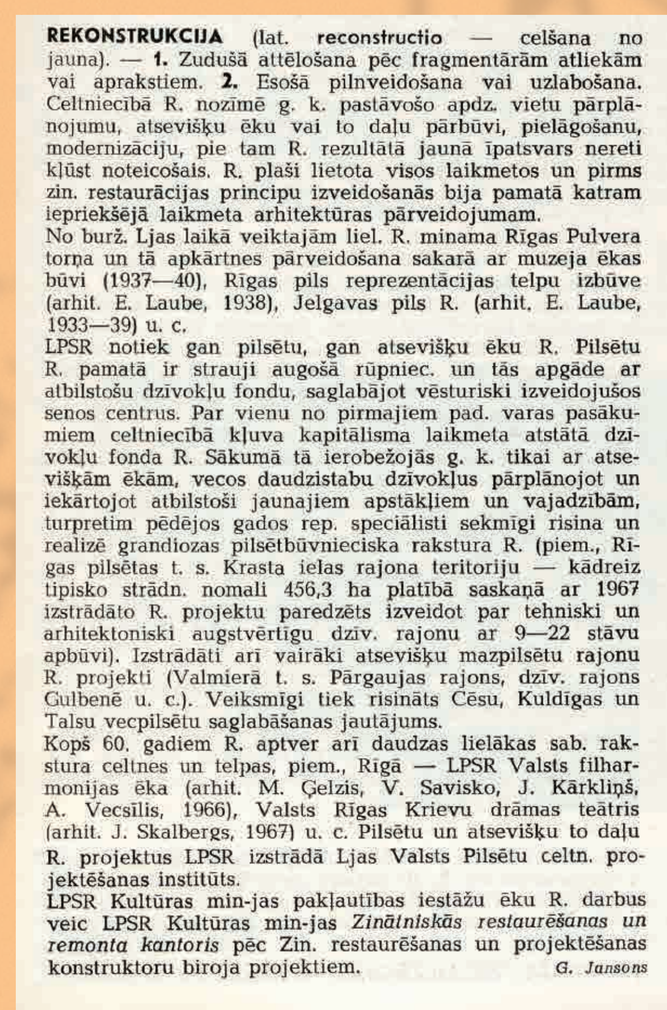
REKONSTRUKCIJA (lat. reconstructio — celšana no jauna). — **1.** Zudušā attēlošana pēc fragmentārām atliekām vai aprakstiem. **2.** Esošā pilnveidošana vai uzlabošana. Celtniecībā R. nozīmē g. k. pastāvošo apdz. vietu pārplānojumu, atsevišķu ēku vai to daļu pārbūvi, pielāgošanu, modernizāciju, pie tam R. rezultātā jaunā īpatsvars nereti kļūst noteicošais. R. plaši lietota visos laikmetos un pirms zin. restaurācijas principu izveidošanās bija pamatā katram iepriekšējā laikmeta arhitektūras pārveidojumam.
No burž. Ljas laikā veiktajām liel. R. minama Rīgas Pulvera torņa un tā apkārtnes pārveidošana sakarā ar muzeja ēkas būvi (1937—40), Rīgas pils reprezentācijas telpu izbūve (arhit. E. Laube, 1938), Jelgavas pils R. (arhit. E. Laube, 1933—39) u. c.
LPSR notiek gan pilsētu, gan atsevišķu ēku R. Pilsētu R. pamatā ir strauji augošā rūpniec. un tās apgāde ar atbilstošu dzīvokļu fondu, saglabājot vēsturiski izveidojušos senos centrus. Par vienu no pirmajiem pad. varas pasākumiem celtniecībā kļuva kapitālisma laikmeta atstātā dzīvokļu fonda R. Sākumā tā ierobežojās g. k. tikai ar atsevišķām ēkām, vecos daudzistabu dzīvokļus pārplānojot un iekārtojot atbilstoši jaunajiem apstākļiem un vajadzībām, turpretim pēdējos gados rep. speciālisti sekmīgi risina un realizē grandiozas pilsētbūvnieciska rakstura R. (piem., Rīgas pilsētas t. s. Krasta ielas rajona teritoriju — kādreiz tipisko strādn. nomali 456,3 ha platībā saskaņā ar 1967 izstrādāto R. projektu paredzēts izveidot par tehniski un arhitektoniski augstvērtīgu dzīv. rajonu ar 9—22 stāvu apbūvi). Izstrādāti arī vairāki atsevišķu mazpilsētu rajonu R. projekti (Valmierā t. s. Pārgaujas rajons, dzīv. rajons Gulbenē u. c.). Veiksmīgi tiek risināts Cēsu, Kuldīgas un Talsu vecpilsētu saglabāšanas jautājums.
Kopš 60. gadiem R. aptver arī daudzas lielākas sab. rakstura celtnes un telpas, piem., Rīgā — LPSR Valsts filharmonijas ēka (arhit. M. Ģelzis, V. Savisko, J. Kārkliņš, A. Vecsīlis, 1966), Valsts Rīgas Krievu drāmas teātris (arhit. J. Skalbergs, 1967) u. c. Pilsētu un atsevišķu to daļu R. projektus LPSR izstrādā Ljas Valsts Pilsētu celtn. projektēšanas institūts.
LPSR Kultūras min-jas pakļautības iestāžu ēku R. darbus veic LPSR Kultūras min-jas *Zinātniskās restaurēšanas un remonta kantoris* pēc Zin. restaurēšanas un projektēšanas konstruktoru biroja projektiem.
G. Jansons

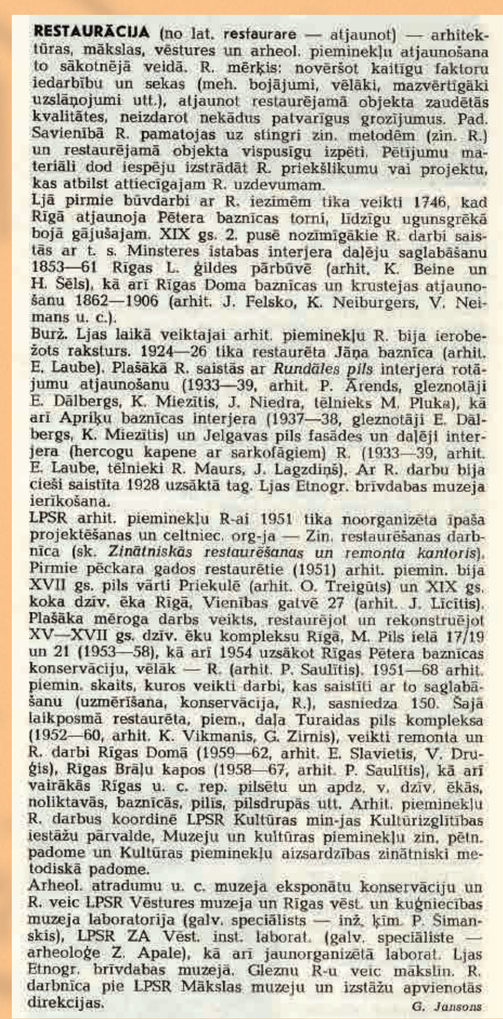
RESTAURĀCIJA (no lat. restaurare — atjaunot) — arhitektūras, mākslas, vēstures un arheol. pieminekļu atjaunošana to sākotnējā veidā. R. mērķis: novēršot kaitīgu faktoru iedarbību un sekas (meh. bojājumi, vēlāki, mazvērtīgāki uzslāņojumi utt.), atjaunot restaurējamā objekta zaudētās kvalitātes, neizdarot nekādus patvarīgus grozījumus. Pad. Savienībā R. pamatojas uz stingri zin. metodēm (zin. R.) un restaurējamā objekta vispusīgu izpēti. Pētījumu materiāli dod iespēju izstrādāt R. priekšlikumu vai projektu, kas atbilst attiecīgajam R. uzdevumam.
Ljā pirmie būvdarbi ar R. iezīmēm tika veikti 1746, kad Rīgā atjaunoja Pētera baznīcas torni, līdzīgu ugunsgrēkā bojā gājušajam. XIX gs. 2. pusē nozīmīgākie R. darbi saistās ar t. s. Minsteres istabas interjera daļēju saglabāšanu 1853—61 Rīgas L. ģildes pārbūvē (arhit. K. Beine un H. Šēls), kā arī Rīgas Doma baznīcas un krustejas atjaunošanu 1862—1906 (arhit. J. Felsko, K. Neiburgers, V. Neimans u. c.).
Burž. Ljas laikā veiktajai arhit. pieminekļu R. bija ierobežots raksturs. 1924—26 tika restaurēta Jāņa baznīca (arhit. E. Laube). Plašākā R. saistās ar *Rundāles pils* interjera rotājumu atjaunošanu (1933—39, arhit. P. Ārends, gleznotāji E. Dālbergs, K. Miezītis, J. Niedra, tēlnieks M. Pluka), kā arī Apriķu baznīcas interjera (1937—38, gleznotāji E. Dālbergs, K. Miezītis) un Jelgavas pils fasādes un daļēji interjera (hercogu kapene ar sarkofāgiem) R. (1933—39, arhit. E. Laube, tēlnieki R. Maurs, J. Lagzdiņš). Ar R. darbu bija cieši saistīta 1928 uzsāktā tag. Ljas Etnogr. brīvdabas muzeja ierīkošana.
LPSR arhit. pieminekļu R-ai 1951 tika noorganizēta īpaša projektēšanas un celtniec. org-ja — Zin. restaurēšanas darbnīca (sk. *Zinātniskās restaurēšanas un remonta kantoris*). Pirmie pēckara gados restaurētie (1951) arhit. piemin. bija XVII gs. pils vārti Priekulē (arhit. O. Treigūts) un XIX gs. koka dzīv. ēka Rīgā, Vienības gatvē 27 (arhit. J. Līcītis). Plašāka mēroga darbs veikts, restaurējot un rekonstruējot XV—XVII gs. dzīv. ēku kompleksu Rīgā, M. Pils ielā 17/19 un 21 (1953—58), kā arī 1954 uzsākot Rīgas Pētera baznīcas konservāciju, vēlāk — R. (arhit. P. Saulītis). 1951—68 arhit. piemin. skaits, kuros veikti darbi, kas saistīti ar to saglabāšanu (uzmērīšana, konservācija, R.), sasniedza 150. Šajā laikposmā restaurēta, piem., daļa Turaidas pils kompleksa (1952—60, arhit. K. Vikmanis, G. Zirnis), veikti remonta un R. darbi Rīgas Domā (1959—62, arhit. E. Slavietis, V. Druģis), Rīgas Brāļu kapos (1958—67, arhit. P. Saulītis), kā arī vairākās Rīgas u. c. rep. pilsētu un apdz. v. dzīv. ēkās, noliktavās, baznīcās, pilīs, pilsdrupās utt. Arhit. pieminekļu R. darbus koordinē LPSR Kultūras min-jas Kultūrizglītības iestāžu pārvalde, Muzeju un kultūras pieminekļu zin. pētn. padome un Kultūras pieminekļu aizsardzības zinātniski metodiskā padome.
Arheol. atradumu u. c. muzeja eksponātu konservāciju un R. veic LPSR Vēstures muzeja un Rīgas vēst. un kuģniecības muzeja laboratorija (galv. speciālists — inž. ķīm. P. Simanskis), LPSR ZA Vēst. inst. laborat. (galv. speciāliste — arheoloģe Z. Apale), kā arī jaunorganizētā laborat. Ljas Etnogr. brīvdabas muzejā. Gleznu R-u veic mākslin. R. darbnīca pie LPSR Mākslas muzeju un izstāžu apvienotās direkcijas.
G. Jansons

Gunāra Jansona sarakstīti šķirkļi „Rekonstrukcija" un „Restaurācija" grāmatā „Latvijas PSR maza enciklopēdija" (1970)

Būdams Turaidas pils restaurācijas projekta autors, Gunārs Jansons ieviesa terminu „rekonstruktīvā restaurācija"

Turaidas pilī restaurētie, rekonstruētie un konservētie objekti:

- restaurēti – sākotnējā stāvoklī atjaunoti – lielā pusapaļā torņa un dienvidu korpusa apakšstāvi, no kuriem drupās bija saglabājušās gandrīz visas mūru daļas;
- rekonstruēti – uzbūvēti no jauna materiāla, iespējami tuvinot varbūtējam kādreizējam izskatam – Galvenā torņa, lielā pusapaļā torņa un dienvidu torņa augšstāvi, no kuriem nekas vairs nebija saglabājies;
- konservēti – saglabāti, apmūrējot ar jauniem ķieģeļiem vai nosedzot ar betona lējumu u.c. veidos – arheoloģiskajos izrakumos atsegtie mūru pamati izrakumos atsegtie mūru pamati

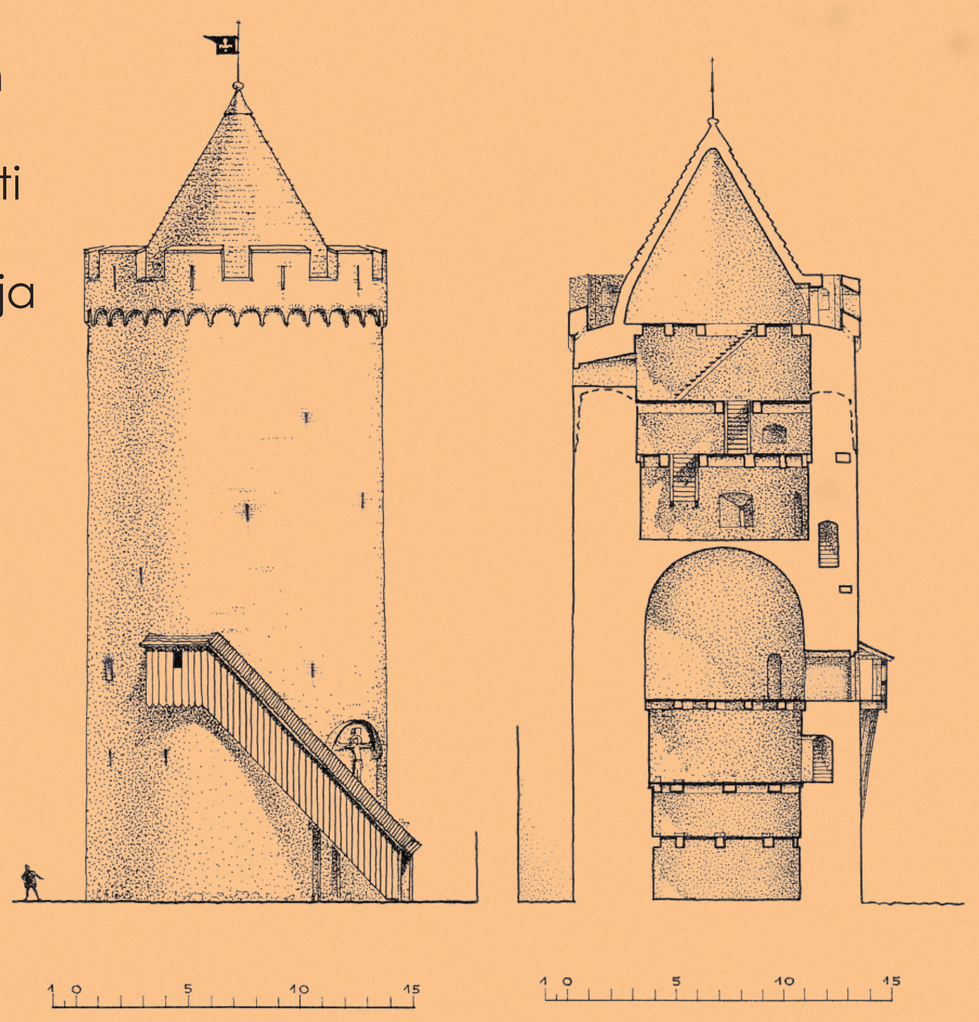

Galvenais tornis – bergfrīds 13. gadsimtā – pretskats no dienvidiem un griezums. Gunāra Jansona rekonstrukcijas zīmējumi. 21. gadsimta sākums

Arheoloģiski atsegto mūru uzmērošana

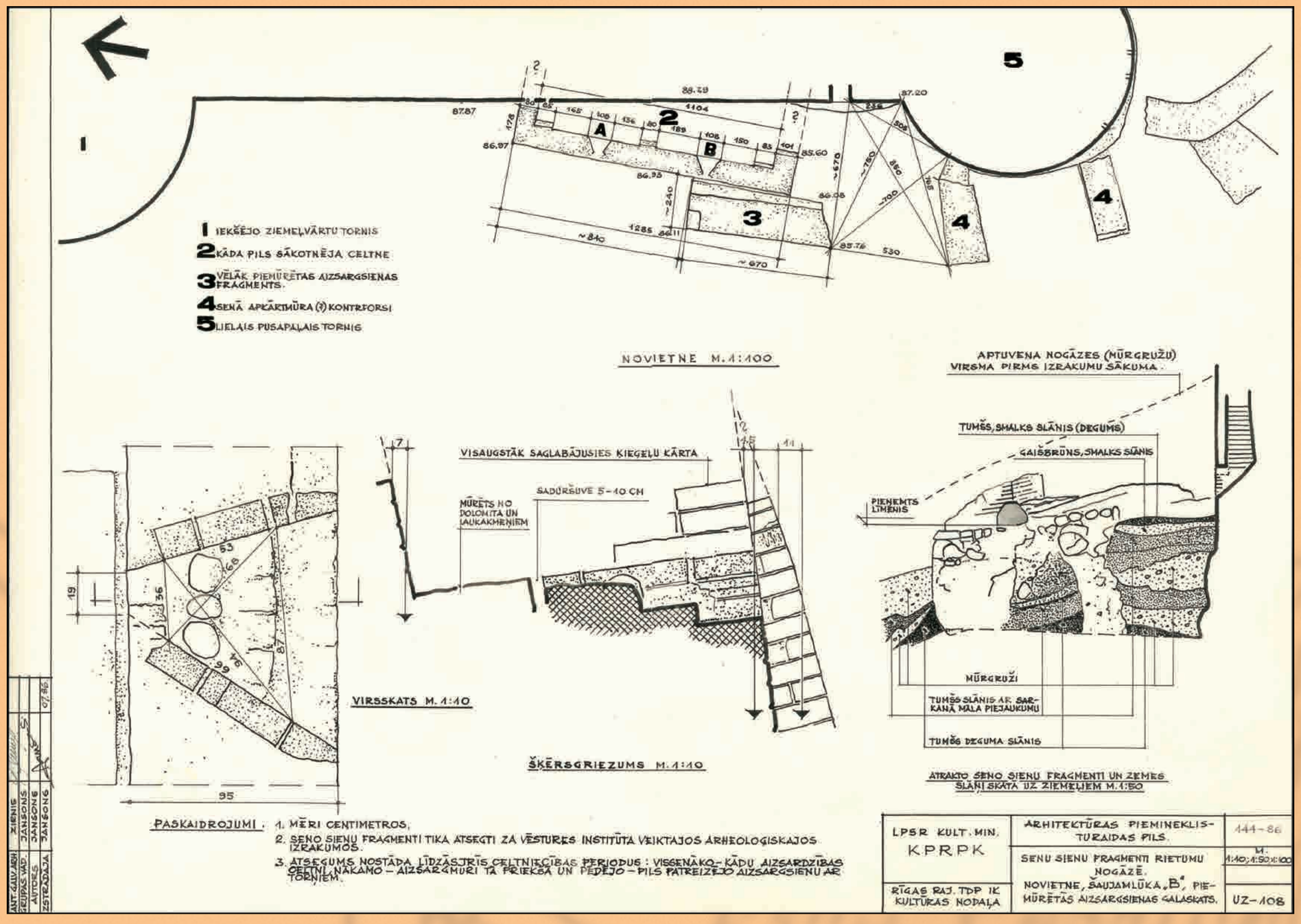

Turaidas pils izrakumu laikā pie rietumu nogāzes atsegti senāku mūru pamati.
Uzmērojis Gunārs Jansons. 1986

Jānis Graudonis 1976. – 2000. gadā vadīja arheoloģiskos izrakumus, kuru laikā atsedza gandrīz visu Turaidas pils plānojumu

Gunārs Jansons uzmēroja izrakumos atraktos mūru pamatus, kā arī visu pils plānu, pētīja senos būvmateriālus, celtniecības paņēmienus, mēģināja noteikt mūru datējumu un pārbūves

Arhitekts Gunārs Jansons un arheologs Jānis Graudonis Turaidas pils izrakumu laikā ap 1980. gadu

Lielā pusapaļā torņa atjaunošana

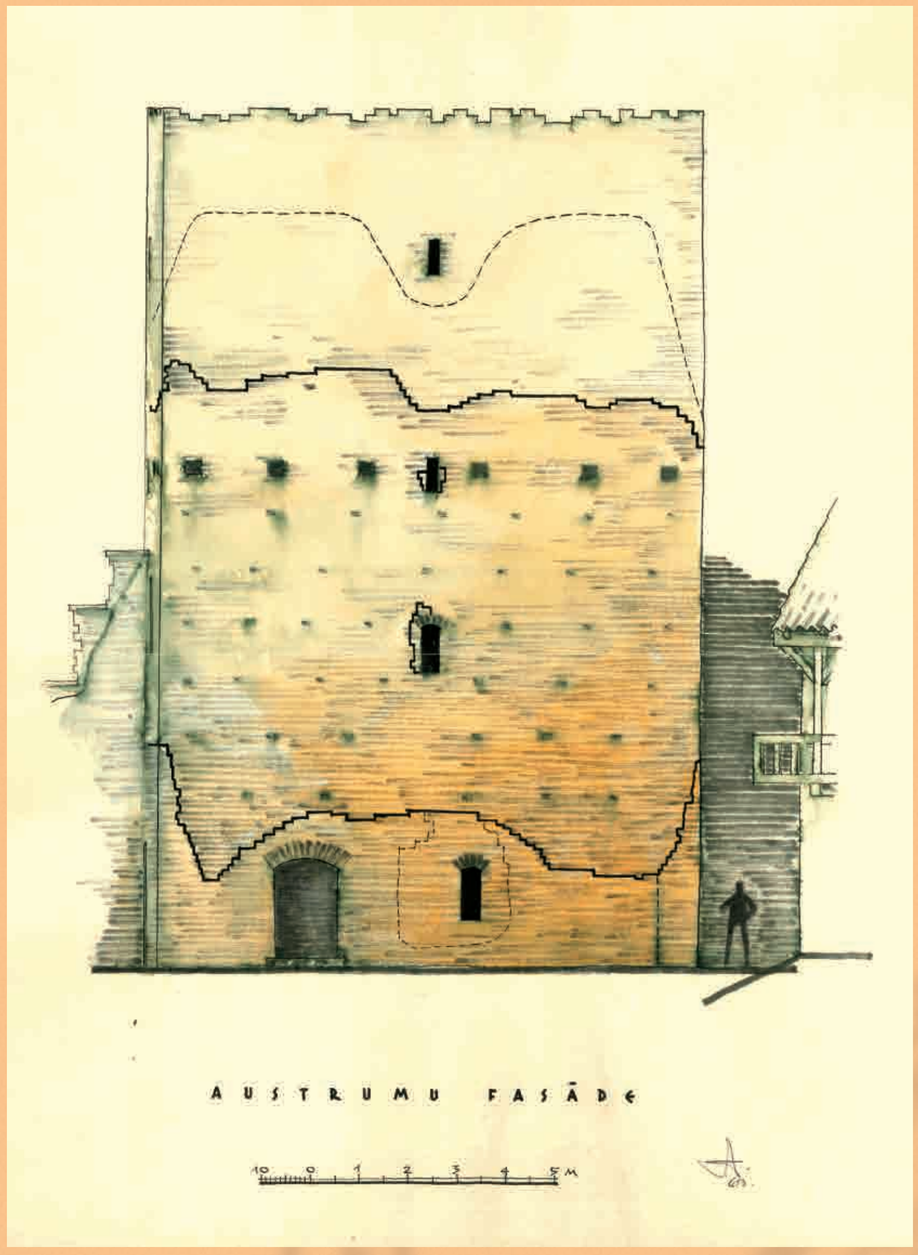

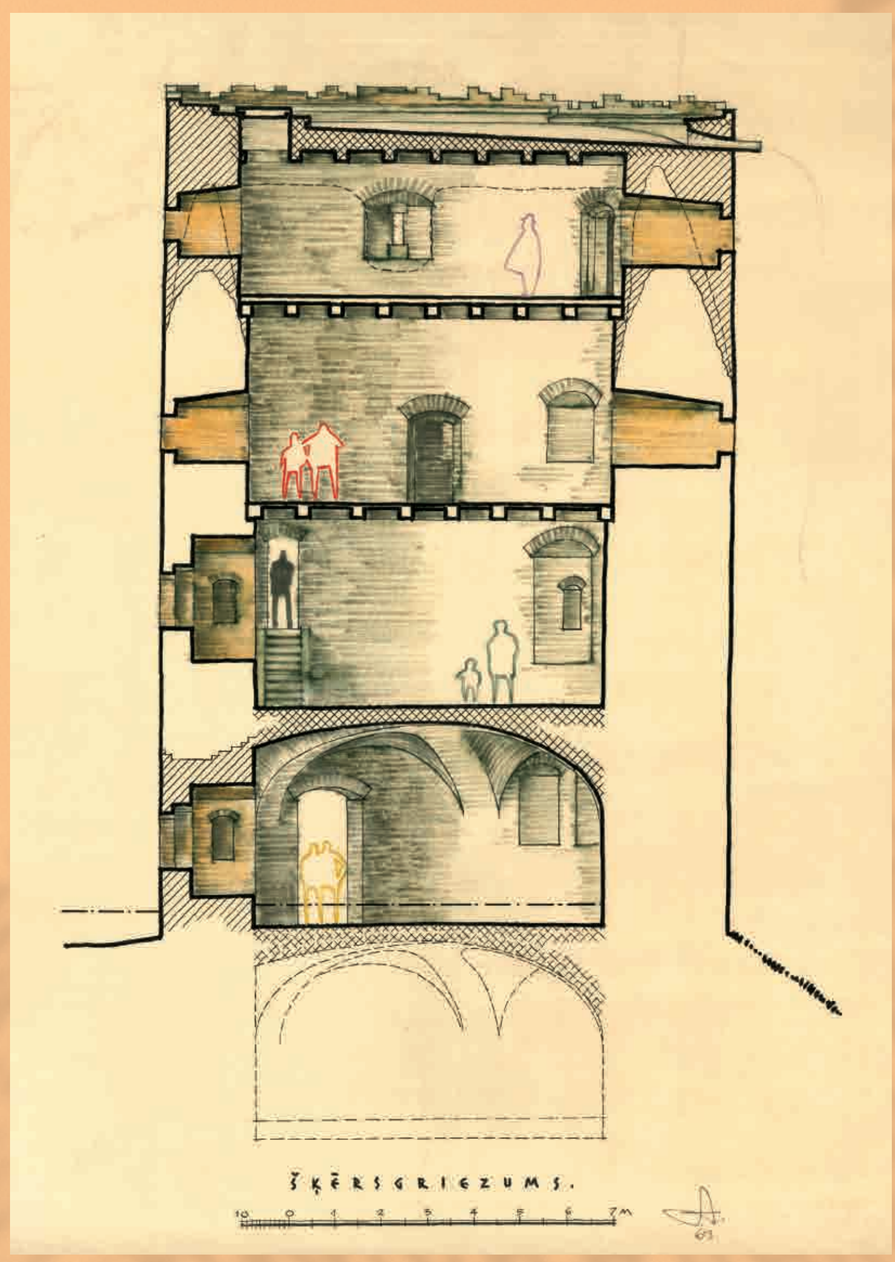

Priekšlikumi Turaidas pils lielā pusapaļā torņa austrumu fasādes restaurēšanai, starpstāvu pārsegumu izveidei un augšmalas nostiprināšanai. Nav realizēti. Zīmējis Gunārs Jansons. 1969

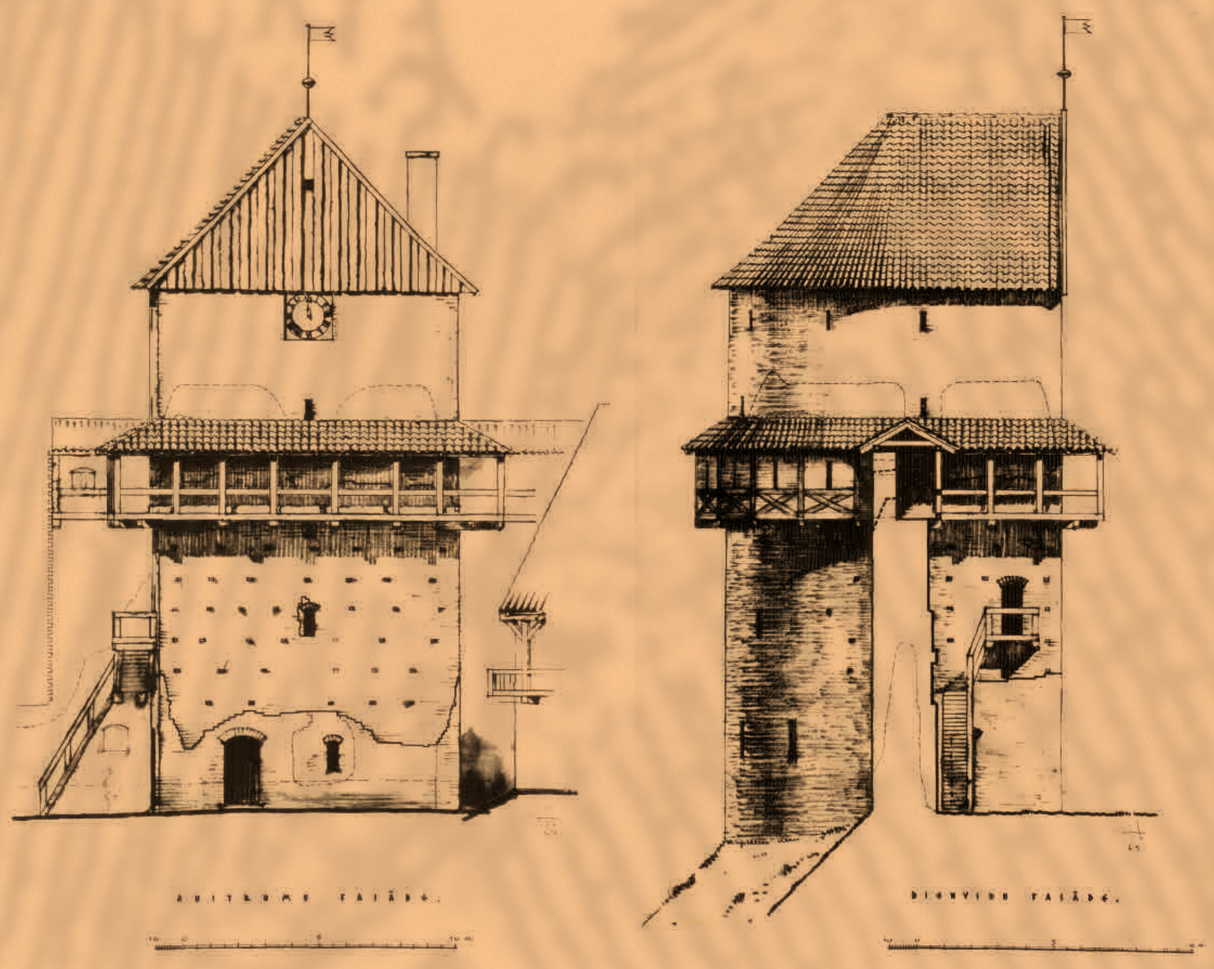

Turaidas pils lielā pusapaļā torņa restaurācijas un augšstāvu rekonstrukcijas projekti. Zīmējis Gunārs Jansons. 1969

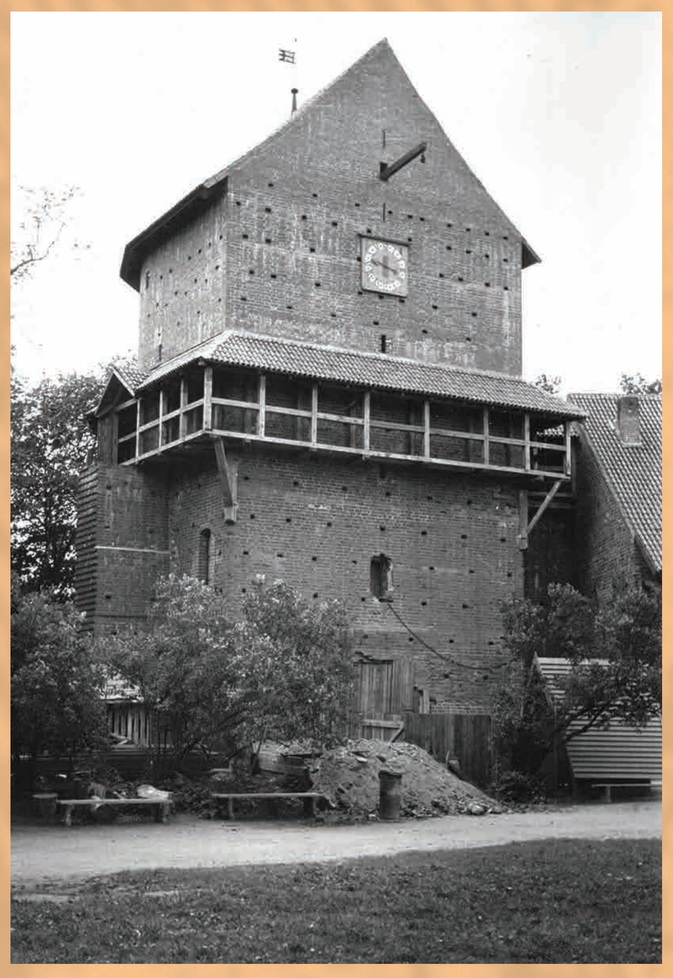

Lielais pusapaļais tornis atjaunošanas laikā. Nezināma autors foto ap 1975. gadu

Lielā pusapaļā torņa vējrādītājs

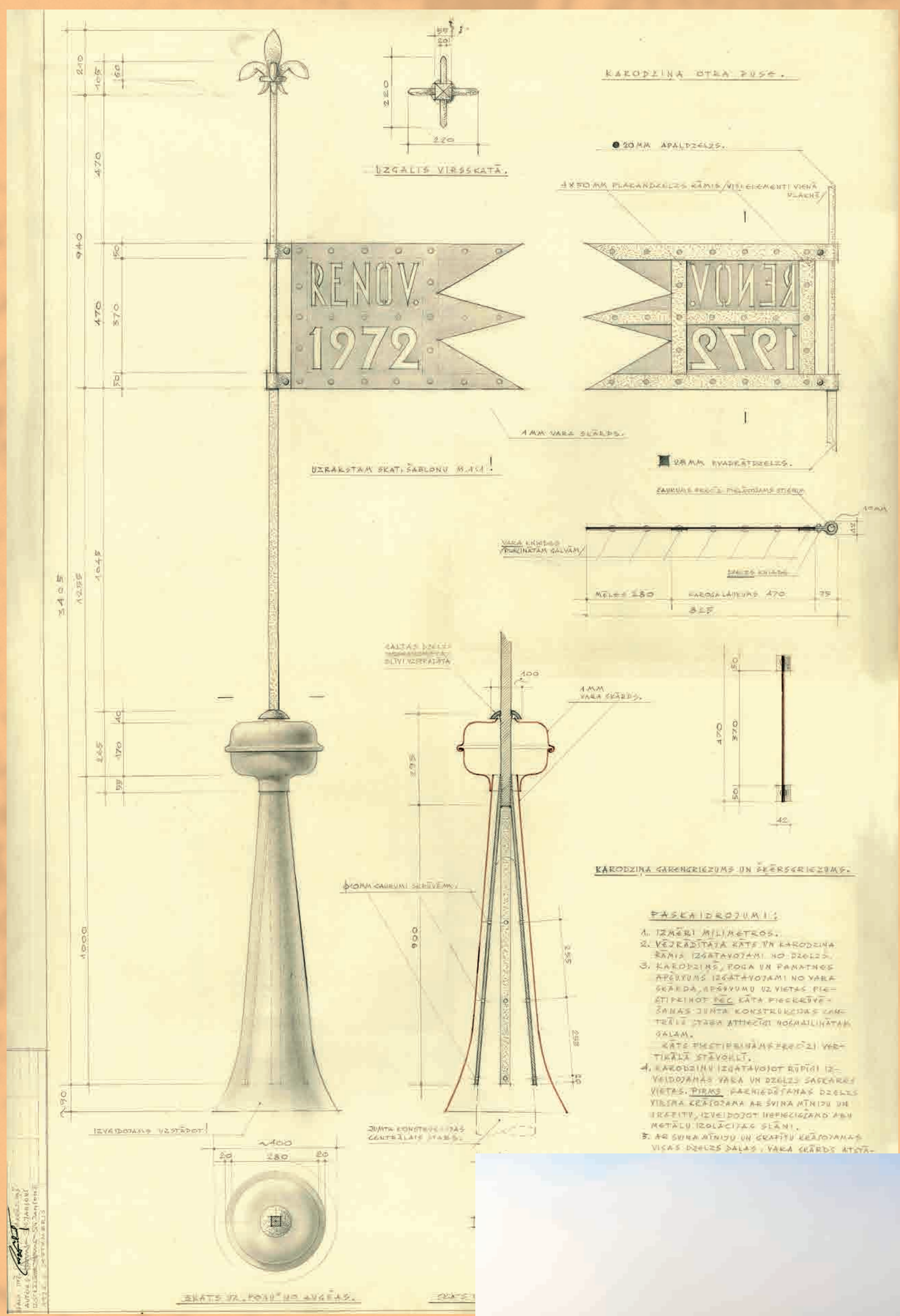

Vējrādītāja projekts.
Zīmējis Gunārs Jansons. 1972

Siltgaisa krāsnis

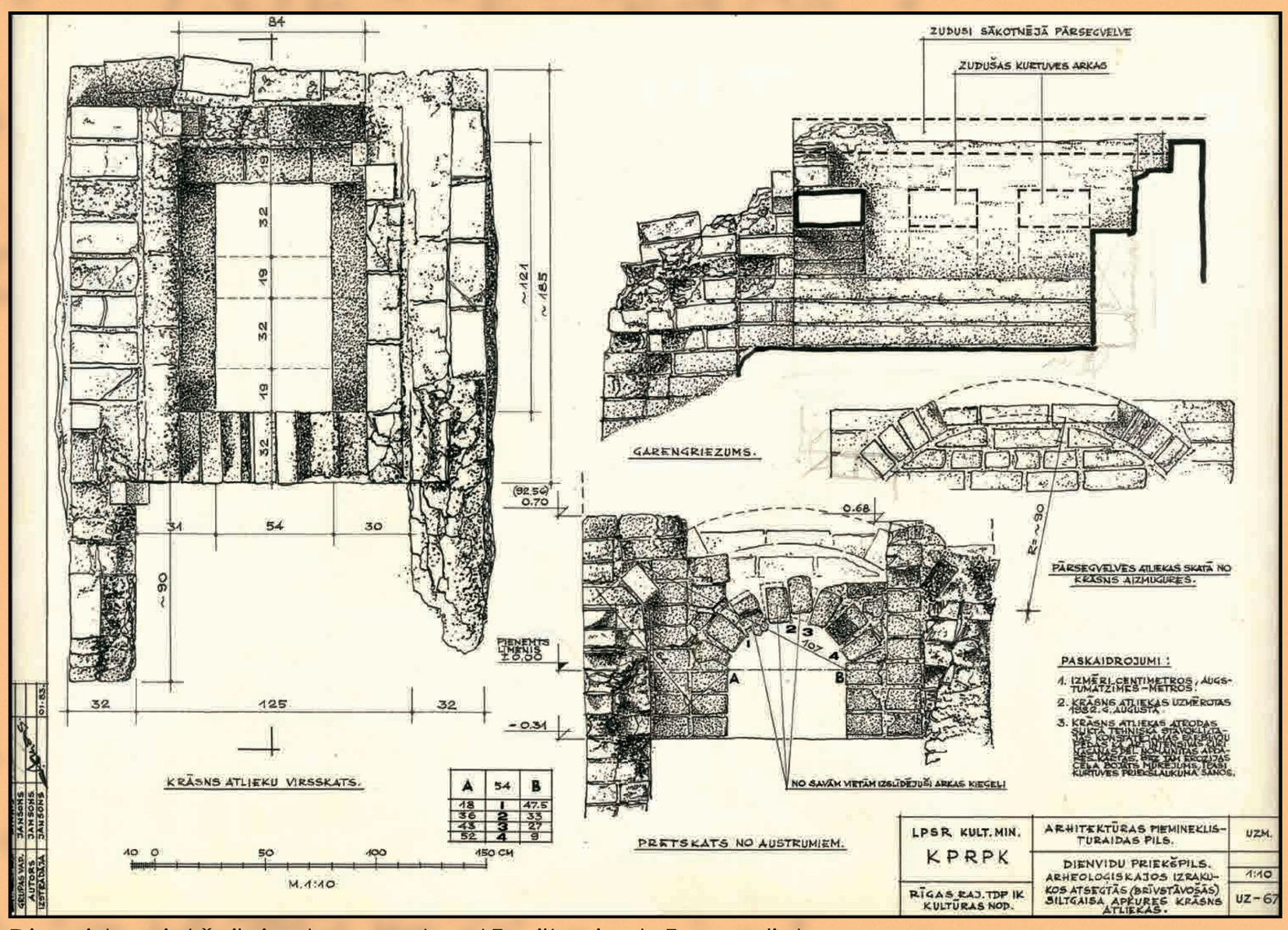

Dienvidu priekšpils izrakumos atsegtās siltgaisa krāsns paliekas.
Gunāra Jansona uzmērojums. 1983

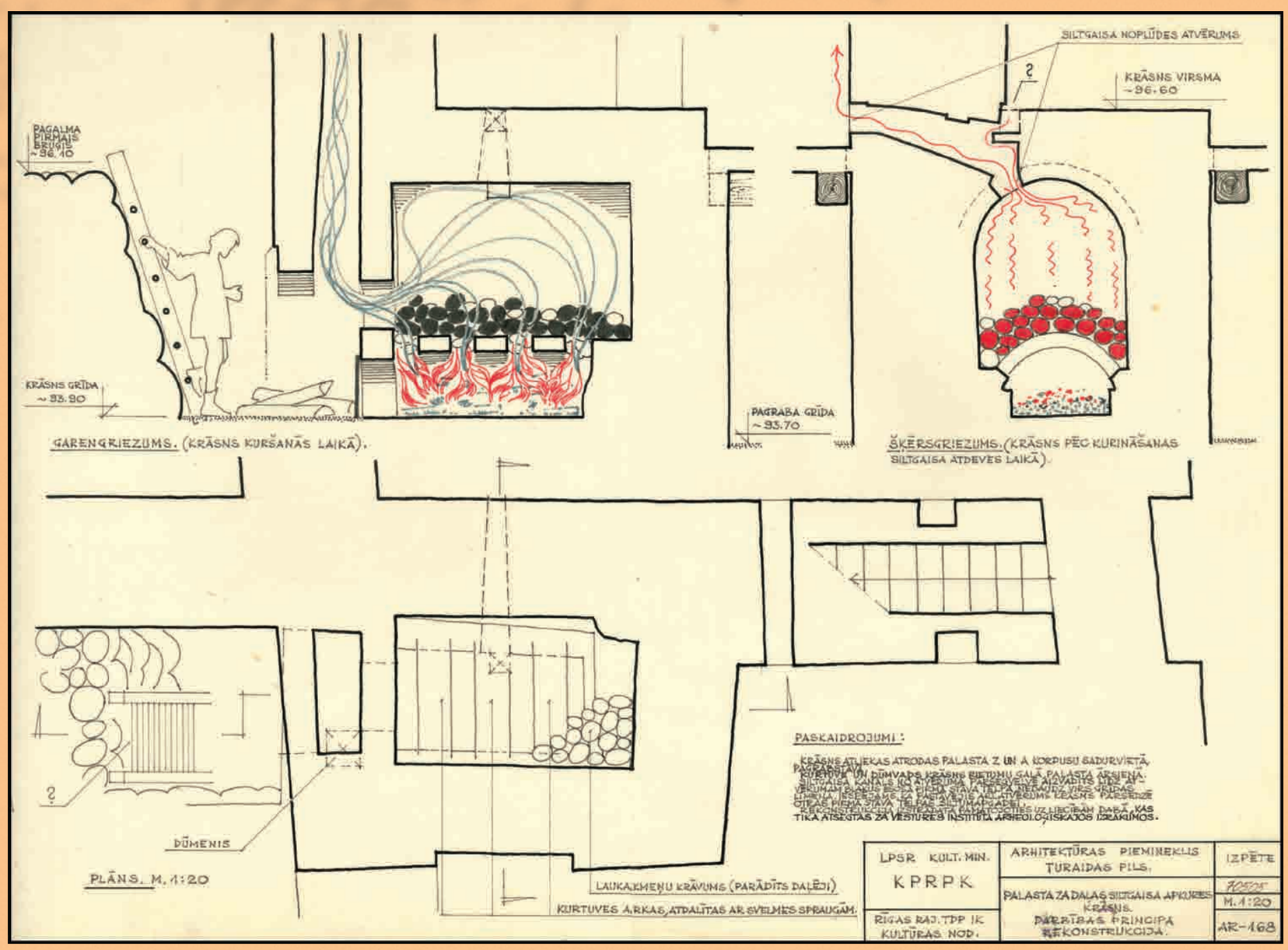

Pils pagalma ziemeļaustrumu stūra ēkas siltgaisa krāsns darbības principa rekonstrukcija.
Zīmējis Gunārs Jansons ap 1990.gadu

Dzelzs būvdetaļas

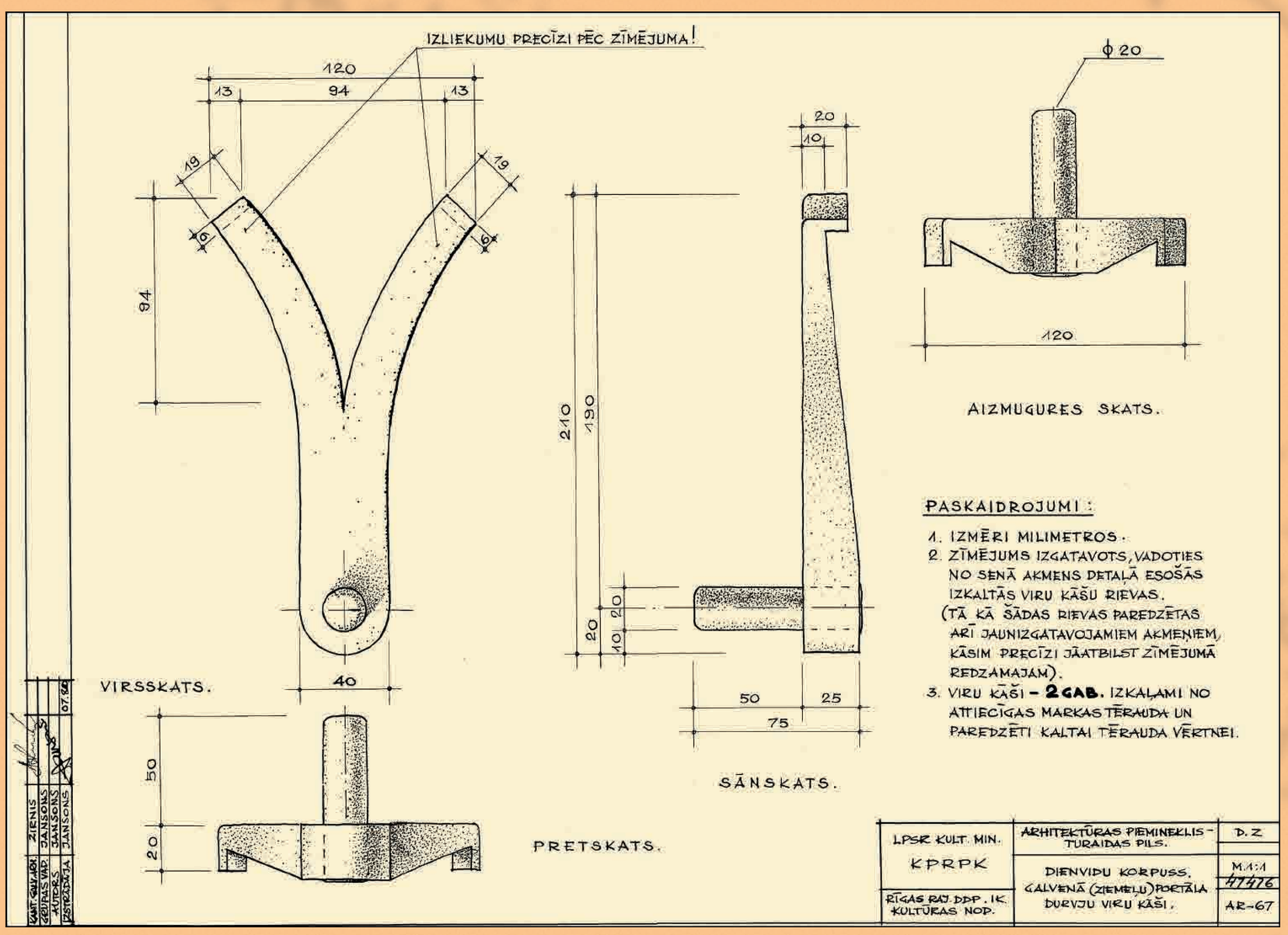

Turaidas pils dienvidu korpusa galvenā portāla durvju viru kašu rekonstrukcijas projekts. Zīmējis Gunārs Jansons. 1986

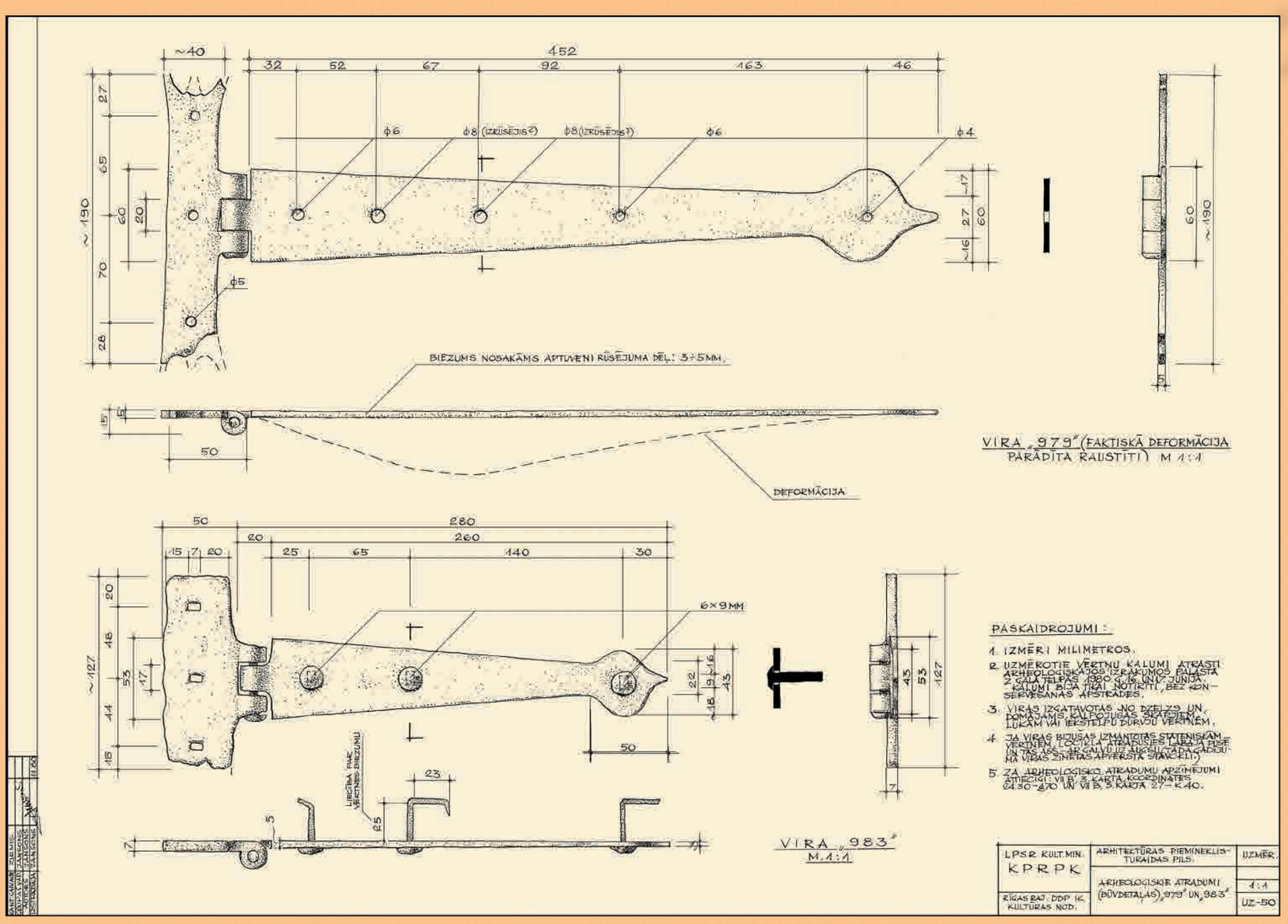

Turaidas pilsdrupās atrastas dzelzs plākšņu viras. Uzmērojis Gunārs Jansons. 1980

Dienvidu korpusa atjaunošana

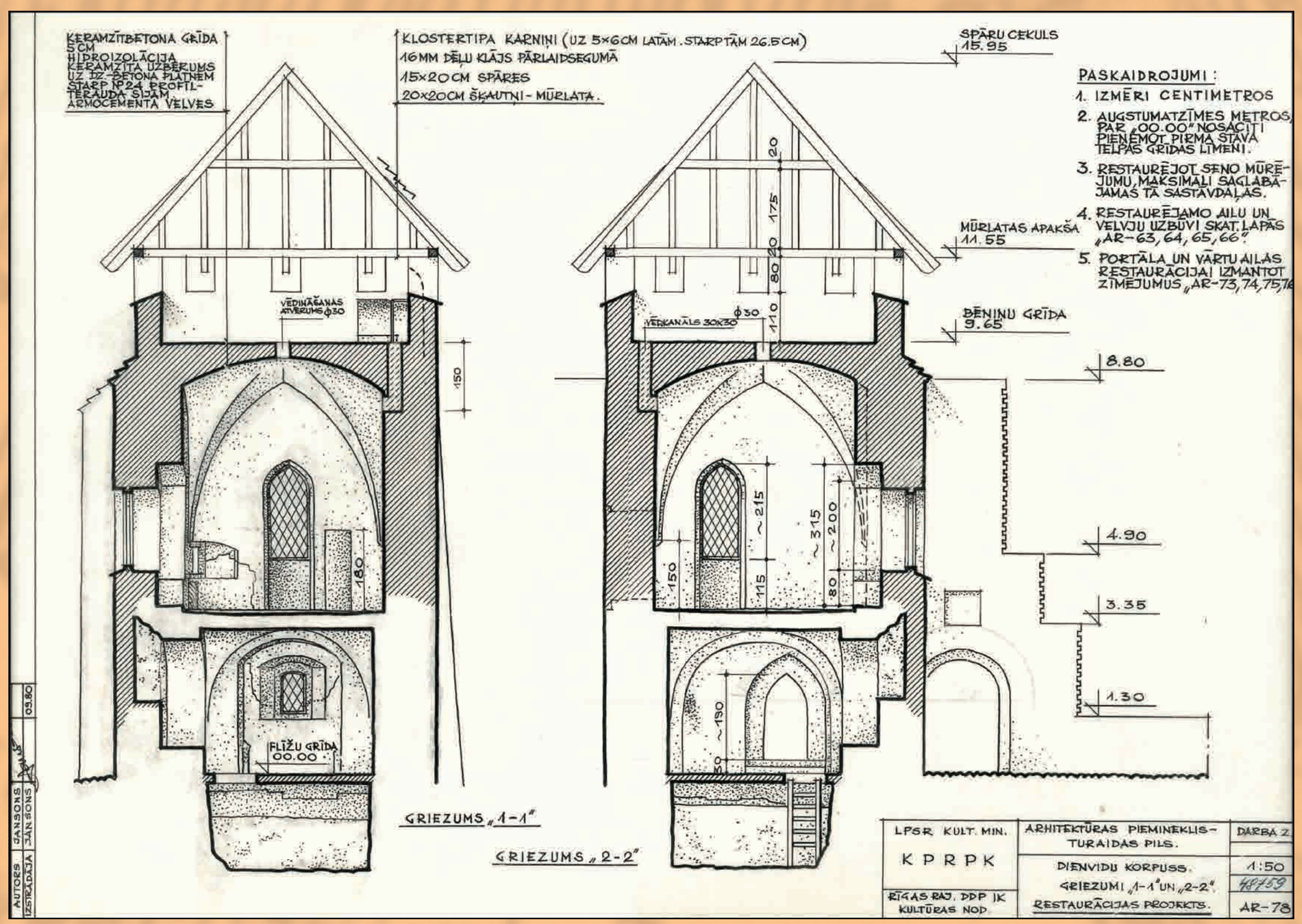

Turaidas pils dienvidu korpusa restaurācijas projekts. Griezumā saglabājušies mūri parādīti balti, rekonstruētā augšdaļa – iesvītrota. Zīmējis Gunārs Jansons. 1980

Dienvidu korpuss restaurācijas laikā ap 1983.gadu

Turaidas pils arhitektūra 16. gadsimtā

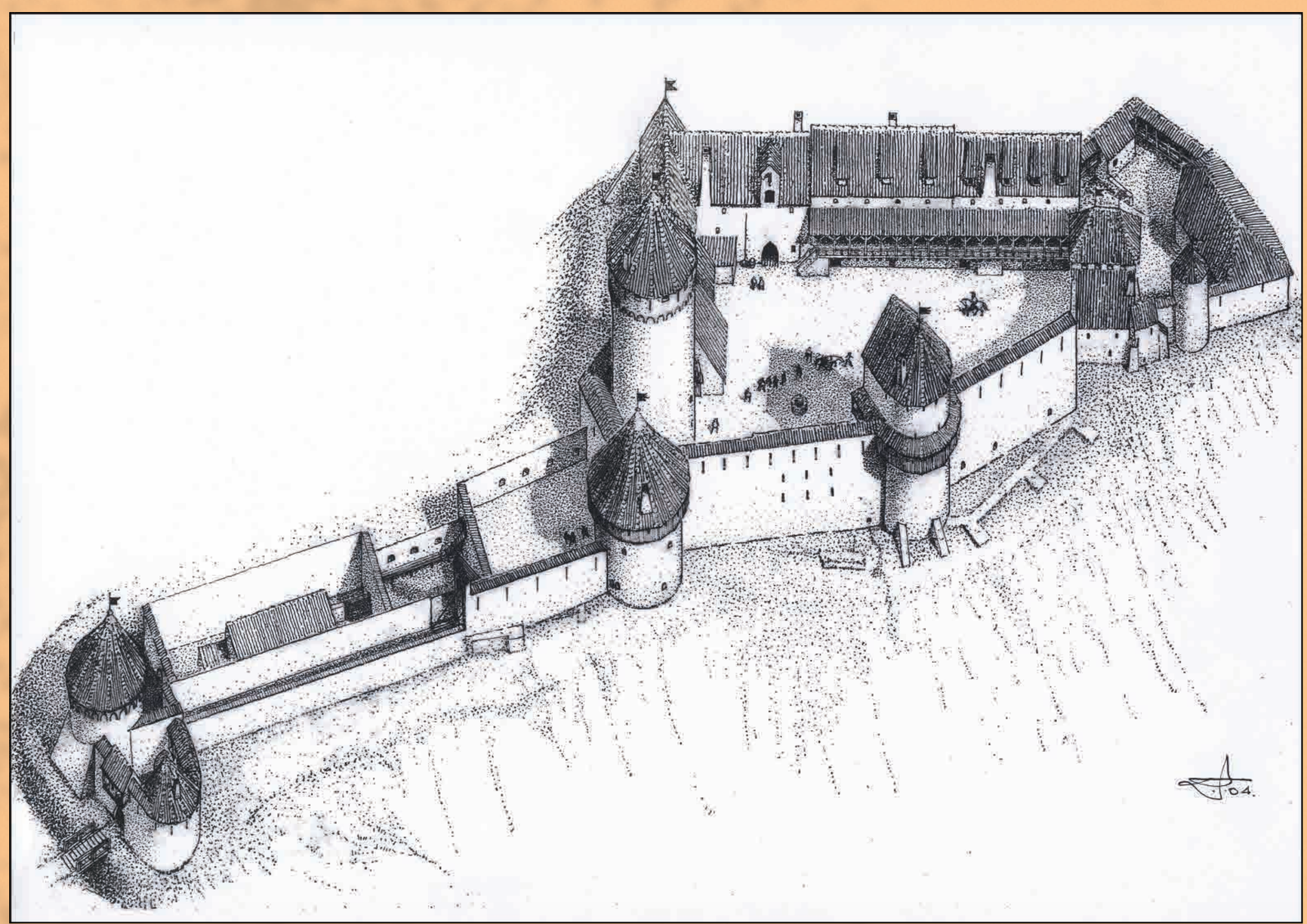

Turaidas pils grafiska rekonstrukcija. Zīmējis Gunārs Jansons. 2004

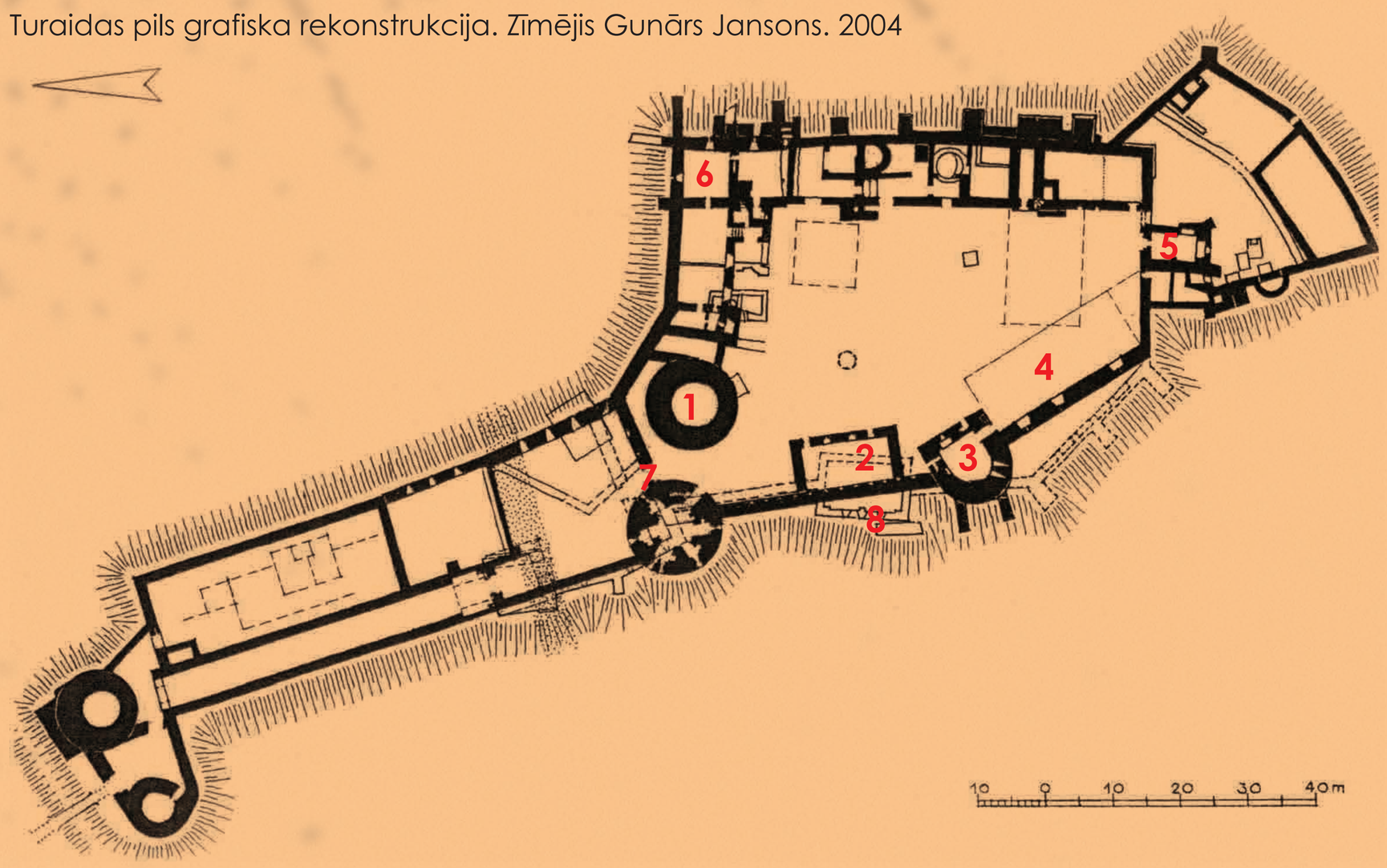

Turaidas pils kopplāns. Uzmērojis Gunārs Jansons ap 1990. gadu

1 – Galvenais tornis
2 – rietumu korpuss
3 – Lielais pusapaļais tornis
4 – rietumu aizsargmūris
5 – dienvidu korpuss
6 – ziemeļaustrumu stūra ēka
7 – iekšējie ziemeļu vārti
8 – senākas celtnes pamati pie rietumu nogāzes

Celtņu atjaunošanas priekšlikumi

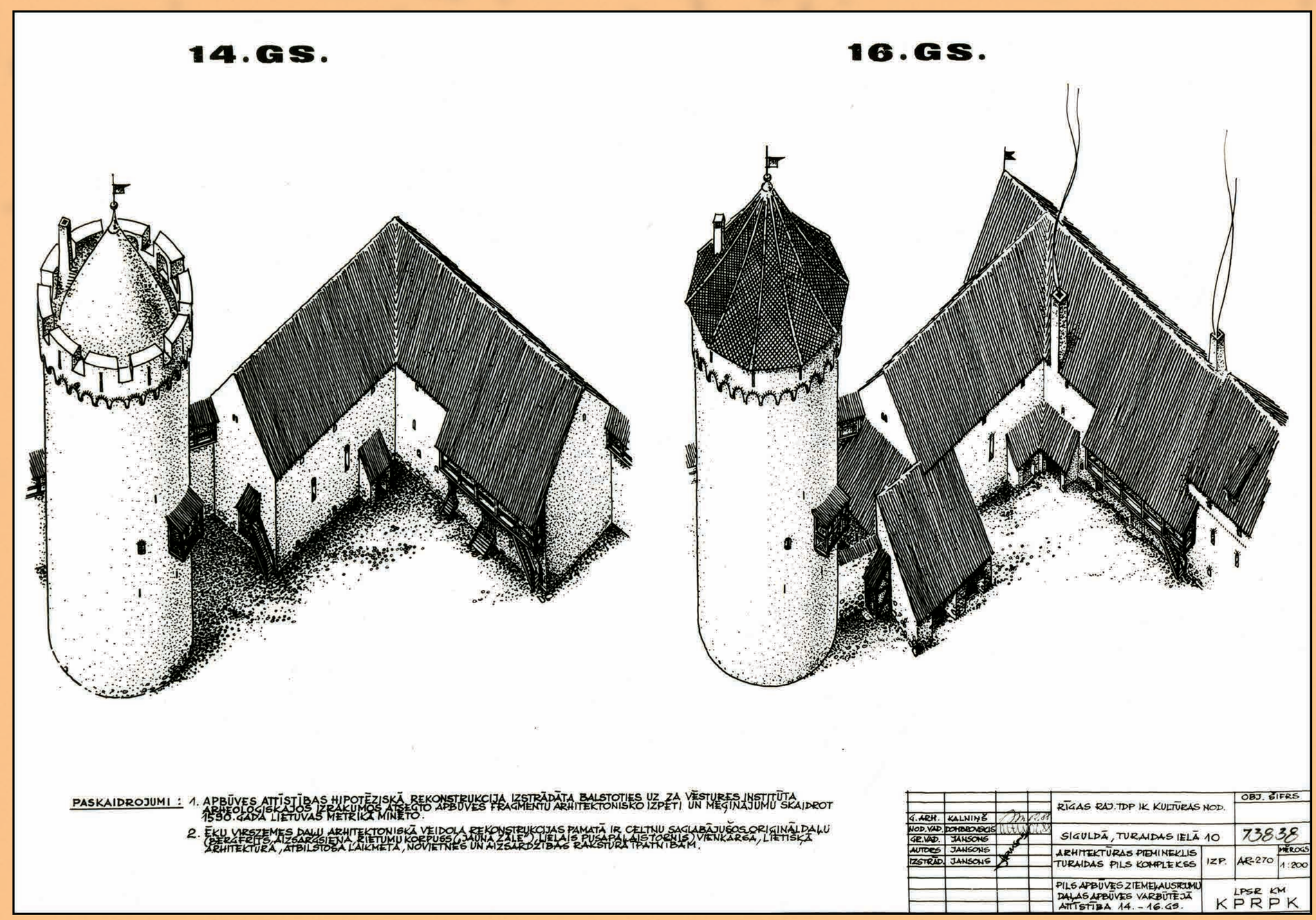

Turaidas pils Galvenā torņa augšdaļas un pagalma ziemeļaustrumu stūra apbūves varbūtējā attīstība 14. un 16. gadsimtā. Zīmējis Gunārs Jansons 20. gadsimta 80. gados

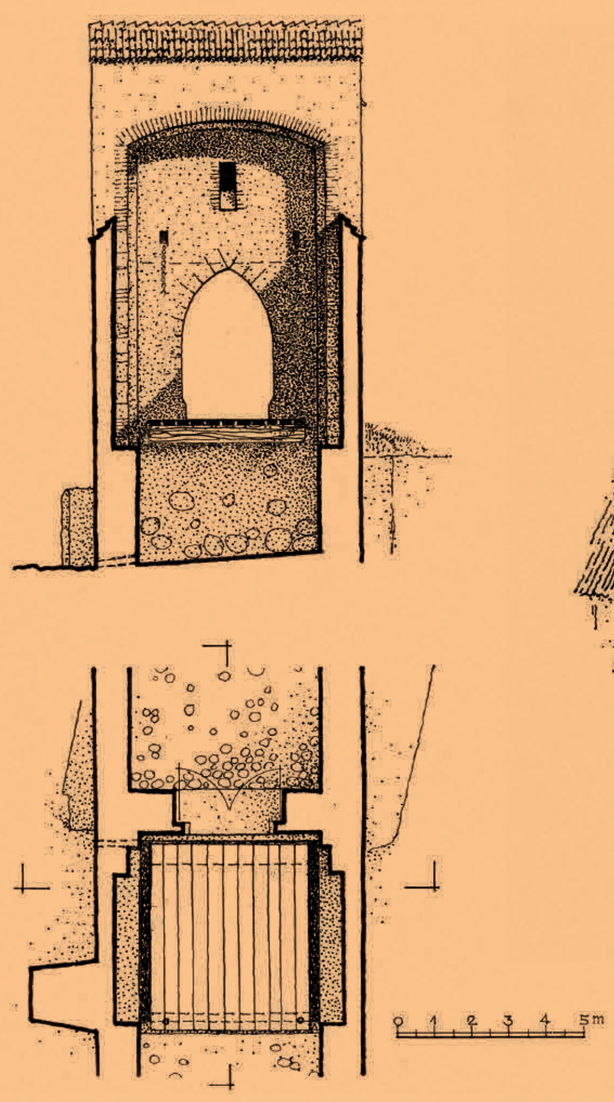

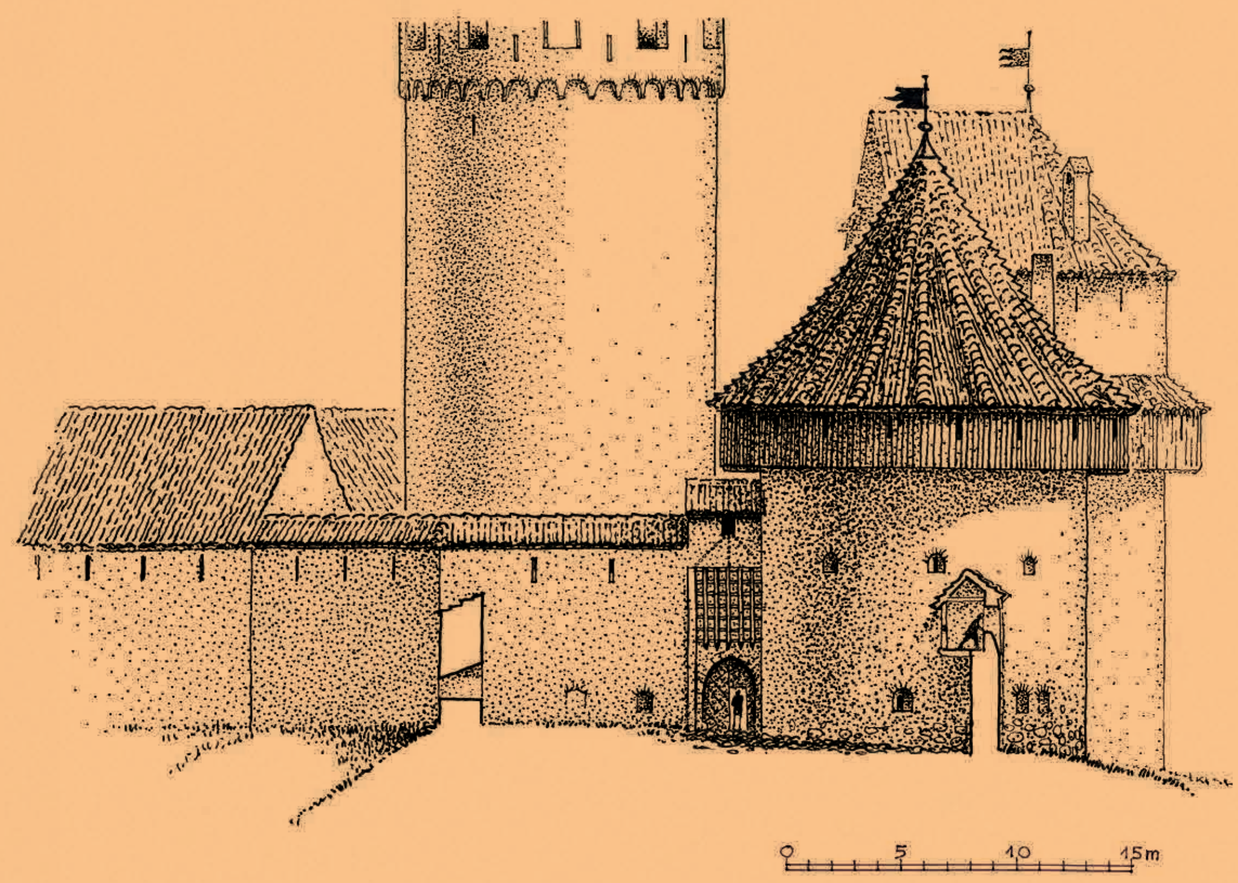

Turaidas pils iekšējo ziemeļu vārtu un paceļamā tilta rekonstrukcijas priekšlikumi. Zīmējis Gunārs Jansons ap 2004. gadu

Restaurācijas metodiskās padomes sēde. Pirmais no labās – Gunārs Jansons. 1979

Konference „Castella Maris Baltici 8" Turaidā. No kreisās – arhitekts Gunārs Jansons, Turaidas muzejrezervāta direktore Anna Jurkāne un arheologs Ēvalds Mugurēvičs. 2005

G. Jansons par darbu pie Turaidas pils restaurācijas:

"Tas bija grūti, bet tomēr brīnišķīgi atrasties aci pret aci ar tev vienam atklāt uzticēto noslēpumu un būt reizē gan vēstures avotu apzinātājam, gan atsegumu veicējam un senajos mūros lasāmās celtniecības hronikas tulkotājam, uzmērotājam, rekonstrukcijas hipotēžu autoram un galu galā – projektētājam"

Izstādē izmantoti materiāli no Turaidas muzejrezervāta krājuma, laikraksta "Turaidas Ziņas", Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas (VKPAI) arhīva Rīgā un Gunāra Jansona grāmatām „Turaidas pils arhitektūra: 13.-17. gadsimts" (2007) un „Savas dzīves piemiņai"(2017)